

Prevence rizikového chování v období dospívání

Postupy spolupráce s rodiči pro odborníky
v oblasti prevence

2012

Posilování rodičovských dovedností umožňuje rodičům zvyšovat jejich kompetence, při jejichž osvojení mohou rodiče mít větší vliv na to, co se odehrává v jejich rodinách, ale i širší komunitě. Často jsou klíčové dovednosti zvyšovány ve spolupráci s odborníky.

Teoreticky je přístup posilování rodičovských dovedností založen na konceptu moci a možnostech “mít vliv”, který je společenskými vědami považován za jeden ze základních pilířů zdravé společnosti.

V kontextu posilování rodiny považujeme za nejlépe vyhovující Weberovu definici moci, která říká: **“...každá příležitost či možnost ve společenském vztahu, která dovoluje jednotlivci jednat dle vlastní vůle”**. Dle Foucaulta moc není instituce nebo struktura, ani síla, jíž jsme obdařeni, ale **jméno, jež dáváme celkové situaci a atmosféře v určité společnosti** (Foucault, 1994). Rodiče by měli být natolik “mocní” ovlivňovat dění v rodině, komunitě i společnosti tak, aby pro své děti vytvořili bezpečný a podnětný prostor pro život.

S finanční podporou
Evropské unie v rámci
Programu
informovanosti a
drogové prevence.

PROJEKT EFE - PŘEDSTAVENÍ

European Family Empowerment (zkráceně EFE - Posilování rodičovských dovedností v EU) je projekt vyvinutý v letech 2010-2012 za finanční podpory EU. Hlavním cílem je vytváření podmínek pro posilování rodinných organizací k prevenci rizik, která se mohou u dospívajících vyskytovat, a to zejména v souvislosti s užíváním návykových látek. V první fázi týmy odborníků ze šesti evropských zemí (Slovinska, Španělska, Portugalska, Velké Británie, České republiky a Švédska) zkoumaly sociální realitu rodin a rodičovských organizací v každé zemi. Za tímto účelem byla nejprve zkoumána odborná literatura a kontaktovány vybrané rodičovské organizace a instituce s rodinami pracující. Jádrem projektu byla studie mezi více než 12 tisíci dospívajícími a jejich rodiči. Výsledky, které autoři považují za nejdůležitější, jsou zde představeny s rozšiřující analýzou a informacemi o daném tématu.

Výsledky a závěry studie jsou rozděleny do pěti tematických okruhů. Cílem této publikace je motivovat jak odborníky v prevenci, tak rodiče k aktivnímu přístupu při posilování svých rodičovských dovedností a k zapojení dalších rodičů. Publikace poskytuje informace o: 1) logice, s jakou dospívající drogy užívají; a 2) o tom, jak mohou jejich rodiny a odborníci s rodinami pracující toto užívání návykových látek a rizika s ním spojená pochopit a také, jak jim předcházet. To všechno je podpořeno užitečnými a aktuálními informacemi založenými na vědeckých důkazech.

Další informace o projektu je možné získat na webových stránkách Kliniky adiktologie (www.adiktologie.cz) a na stránkách IREFREA (www.irefrea.org).

❖ Komu je tato publikace určena:

Tato publikace může být považována za nosný materiál pro odborníky zabývající se prevencí a pro organizace spolupracující s rodinami. Abychom mohli problémům předcházet, je nezbytné je pochopit. Mnoho rodičů považuje prevenci za zbytečnou, neboť se domnívají, že jejich děti problémy nemají, návykové látky neužívají, a nebo ještě nedosáhly věku, který je pro rizikové chování obvyklý nebo typický. Zároveň mnoho odborníků zabývajících se prevencí zároveň zaznamenává úbytek rodin zapojených do programů pro rodiče. Z toho tedy vyplývá jeden ze zásadních úkolů pro odborníky, a to, že rodiče „děti bez problémů“ (tedy bez projevů vážného rizikového chování) jsou v té nejlepší pozici, aby se prevencí zabývali prevencí. Na této cestě plné překážek totiž začínají s výhodou.

KLÍČOVÉ INFORMACE

Rodiče by především měli vědět, že užívání a zneužívání návykových látek jako např. alkoholu, tabáku nebo marihuany je v životním stylu dnešní mládeže běžnou realitou. Podmínky a okolnosti mimo rodinu často takové jednání propagují, či jinak umožňují. Tato publikace některé z těchto okolností nastiňuje a nabízí prostor pro pochopení toho, co odborníci nebo zástupci rodičovských organizací mohou udělat, aby předcházeli užívání daných látek a s tím spojených rizik. Pokud si budou rodiče těchto faktů vědomi, mohou se v prevenci stát důležitými aktéry.

Cíle

Tato publikace doplňuje a rozšiřuje Doporučení pro rodiče (také vydaná v rámci projektu EFE) základními a rozšiřujícími informacemi o prevenci. Předkládá vědecké důkazy podporující prezentovaná tvrzení a návrhy. Zejména má za cíl předložit návod na inovativní rozměr prevence. Tento rozměr je založen na schopnosti rodin jako kolektivu kompetentního k jednání jak na rodinné, tak i na společenské úrovni. Cílem autorů je podpora vytváření a mobilizování rodičovských sdružení za účelem rozvoje rodičovských dovedností a zlepšení účinnosti na poli prevence.

Rodiče potřebují nástroje. Potřebujeme znalosti, ale především potřebujeme praktické a konkrétní nástroje. Když rodiče mají problém, nemůžete je zahrnout teorií o dospívání. Co potřebujete, je řeč, které mohou rozumět, praktické pomůcky a nástroje, které jim umožní jednat. Ne, že by žádné nebyly, ale k rodičům se nedostávají. (ES-Otec-PS)

Odborníci by měli vědět, že klíčem k posilování rodičovských dovedností je přístup ke znalostem:

- Prvním úkolem je poskytnout fakta a analýzy, aby bylo možno zapojit do prevence všechny rodiny. Nezbytně nutné je napomoci překonat falešnou představu o tom, že prevence se týká pouze problematických rodin. **Prevence znamená práci na předcházení problémům, ještě než k nim dojde.** Jestliže se problémy již objevily, pak jsou na místě jiné intervence.
- Druhým úkolem je poskytnout aktuální informace o společenském kontextu, o výzkumu rizik a obranných faktorech, které ovlivňují cílové skupiny, a o vyhodnocených zkušenostech s prevencí. Je tedy potřeba založit informace o preventivních postupech podpořených vědeckým výzkumem a důkazy.
- Dalším úkolem je integrovat rodinnou prevenci do domácností a rozšířit pohled rodičů na své vlastní možnosti a schopnosti preventivně působit. Užívání drog (a další typy rizikového chování) se obvykle odehrává mimo domov, proto **by se rodiče měli zaměřit také na rozvoj a využití svých schopností k práci ve společenských (komunitních) sférách mimo rodinnou.**
- Neposledním úkolem je překonání mylné představy o tom, že preventivní programy jsou založeny na tom, aby změnil chování rodičů. Odborníci zabývající se rodinnou prevencí se proto musejí zaměřit na rozvoj interaktivních forem učení a předávání dovedností.

Úlohou odborníka je být prostředníkem a podporovatelem.

Odborníci mohou usnadnit některé procesy, jako například povzbuzování k fungování rodinných sítí, rozvíjení interaktivních postupů v prevenci a, především zprostředkování mezi rodičovskými organizacemi a podpůrnými institucemi.

❖ **Posilování rodičovských dovedností v souvislosti s prevencí užívání alkoholu a dalších návykových látek**

Mnoho autorů se shoduje na tom, že posílení rodičovských kompetencí je zásadní mnoha fázích lidského života. Myšlenka 'posílení rodiny' je ústřední také v propagaci zdraví. Lidé mohou podpořit své zdraví, jestliže jsou obeznámeni s potenciálně hrozícími problémy a jsou-li schopni jim předcházet.

Užívání alkoholu a dalších drog patří mezi projevy rizikového chování mnoha evropských adolescentů (Hibell et al., 2007). Užívání drog ovlivňuje základní oblasti života dětí (jako například jejich zdraví, bezpečí, autonomii a svobodu). Úspěch v prevenci tohoto fenoménu je úkolem, který vyžaduje adaptaci na současné socio-kulturní i technologické podmínky, jež utvářejí životní styl naší mládeže (jako například nové technologie, větší mobilita, více volného času a širší nabídka zábavy atd.). Rodiče jsou tedy ti, kdož jsou v nejlepší pozici pochopit a zachytit změny, které jejich děti zažívají, a tudíž také mají lepší příležitost ovlivnit, aby se jejich potomci těmto rizikům vyhnuli. Tato myšlenka předpokládá změnu paradigmatu, neboť považuje rodiče za ústřední element v podpoře změny.

Rodiče jsou v nejstrategičtější pozici k předvídání (a prevenci) rizik. Státní správa, instituce a odborníci by proto měli vzít na vědomí potenciál rodičů a podpořit a usnadnit zavádění preventivních programů. Rodiny jsou svým dospívajícím nejbliže a měly by si být nejlépe vědomy jejich potřeb. Zároveň však také trpí následky, když se problémy objeví.

Posilování rodin je založeno na propojení nácviku komunikačních a organizačních schopností tak, aby rodiče mimo jiné dokázali tvořit a komunikovat své představy, objevovat možnosti, rozhodovat, ovlivňovat své dospívající a přecházet jejich problémům a nezdarům. Rodiče je proto nutné pro takové vedení posílit, zkompetentnit.

Prevence rizikového chování je oslabena, pokud se praktikuje jen doma, protože zde je její rozsah a dopad velmi omezen. Velký potenciál mají naopak rodiny organizované. Posílení rodičovských dovedností představuje změny v přístupu k mezilidským vztahům směrem k dosažení společenských cílů. Je nutno posílit schopnosti rodičů jednat efektivně k dosažení výsledků v tak závažných tématech jako je užívání návykových látek. Posílení rodičovských dovedností má za cíl posilovat jedince a organizace, kteří se cítí oslabeni sami sebou.

Franklin D. Roosevelt řekl: „**Nemůžeme vždy připravit budoucnost pro naši mládež, ale můžeme připravit naši mládež na budoucnost.**“
„Posílené“ rodiny mají větší potenciál zajistit, že jejich děti vyrostou v jedince schopné stavět svou vlastní budoucnost, osvobodit se od vlivů, které mohou zničit integritu jejich dětí; vlivů jednajících na úkor zájmu ostatních, které neberou v potaz zdraví, bezpečí nebo svobodu v zodpovědném rozhodování.

❖ Které faktory rodiny oslabují?

Mnoho rodičů má potíže pochopit nové faktory, vlivy, kódy, symboly a kulturu, jimiž jejich děti řídí svůj život. Společnosti jsou proměnlivé entity, kde se kontext a podmínky neustále mění. (nové fenomény jako internet nebo další informační technologie, nové volnočasové aktivity a způsoby zábavy, nové materiální potřeby a nové požadavky na vzdělání ve světě tíhnoucímu ke globalizaci). Tváří v tvář všem těmto změnám někteří rodiče stále nedisponují schopnostmi či možnostmi těmto novinkám porozumět a zvládnout je.

Naopak, **trh a průmysl, který je velmi dobře zorganizován ve své touze po ekonomickém zisku, se naučil, jak z dospívajících udělat své spojence, a to v roli svých spotřebitelů a konzumentů.** Existuje mnoho společností, které díky svým produktům a komerčním účelům vytvářejí identity dospívajícím a propagují chování a životní styl, který je pro mladé publikum velmi přitažlivý.

Mladí lidé jednájí se svými vrstevníky v organizovaných sítích. Mladí Evropané používají fyzické, technologické, kulturní a ekonomické podmínky k tomu, aby se mohli organizovat. To jim dává v mnoha směrech moc, ale ne vždy ji zaměřují na dosažení pozitivních výsledků pro své vlastní dobro.

Státní správa a někteří odborníci převzali roli rodu, což částečně vedlo k jejich jistému „znevídání“ v procesu rozhodování o věcech, které se jich přímo dotýkají.

Navržená pojmová mapa je nástrojem k prozkoumání nových oblastí v rodinné prevenci. Mapa představuje průvodce s nastíněnými postupy a instrukcemi. Její zavádění do praxe musí reflektovat změny v čase, prostoru, kulturách a skupinách.

❖ Rizika v období dospívání. Rekreační užívání návykových látek.

Zábava a volný čas mládeže se v posledních letech prošly značnou proměnou. Hromadná konzumace alkoholu o víkendech (Hughes et al. 2011) je novým fenoménem s dopady, které jsou neznámé pro mnoho rodičů, a vyvolává množství různých výkladů. Zatímco někteří rodiče raději zakazují svým dětem účast na společenských akcích, kde užívání návykových látek očekávají (např. večírky), jiní jednájí shovívavěji a dovolují svým dětem, aby se rozhodly, zda chtějí jít či ne a zda chtějí nebo nechtějí pít.

Rodiče často omlouvají rizikové chování svých dětí stereotypními argumenty jako “dělají to všichni” nebo “riskování je součástí mládí”, či vzpomínají, jak byli sami mladí: “taky jsem to dělal, když jsem byl mladý”. Avšak jak zakazující,

Odborníci by měli podpořit rodiče podporou zdravých volnočasových míst, kde nejsou užívány návykové látky.

tak shovívaví rodiče postrádají argumenty a důležité informace k vytvoření konzistentního a informovaného postoje ke svým dospívajícím dětem.

Volný čas a zábava reprezentují ústřední prvek životního stylu dnešní mládeže. Často jsou tyto oblasti kontextem, v němž se utváří identita dospívajících a jejich společenský kapitál. Přestože se mladí lidé vždy nějakým způsobem bavili, rekreační noční život, pobývání s přáteli, chození na večírky a sociální sítě se staly v životě současných dospívajících zcela novým fenoménem, který je představován specifickými znaky.

Značná část volného času je trávena v noci a spojována se specifickými prostředími, hudebními styly a oblékáním stejně jako s konzumací návykových látek; primárně alkoholu, ale také dalších drog. Tyto látky zastupují mnoho atributů v představivosti mladých, a to například pocit, že jim umožní patřit do určité skupiny přátel, dodají jistou prestiž, a také, že díky nim zažijí nové pocity, včetně umožnění snazší přístup k sexuálním partnerům.

V posledním desetiletí se v některých zemích s liberálnějšími podmínkami (příkladem může být Španělsko) rozmohl fenomén pití nadměrných dávek alkoholu. *Botellón* = jsou ve Španělsku velké párty na ulici nebo oblíbené festivaly, kde je hromadně praktikováno nevázané popíjení bez jakékoli kontroly věku či otevíracích hodin.

Tento jev, který se během posledních 20 let značně rozšířil, vedl ke vzniku mnoha problémů (nehody, napadení, nadměrná hluchost v sousedství, rizikový pohlavní styk, řízení pod vlivem alkoholu atp.), ale dal také vzniknout silnému zábavnímu průmyslu (Hughes et al., 2012). Ačkoli se konzumace návykových látek omezuje obvykle jen na víkendy, mezi dospívajícími se zvyšuje pravděpodobnost šíření problémů zneužívání těchto látek, což ve svém důsledku ovlivňuje jejich vztah ke škole, práci, rodině a budoucnosti.

Užívání návykových látek jako zdroj zábavy je velkou změnou, a to nejen v evropském kontextu, Tento zvyk je rozšířený i v dalších rozvinutých či se rozvíjejících ekonomikách jakožto další rys rostoucí homogenizace v globalizovaném světě.

I přes fakt, že zábava mladých je stále více spojována s užíváním drog – ať už sporadickým, občasným či častým – bylo by kontraproduktivní a

Odborníci by měli mezi rodiči prosazovat kritickou analýzu jejich názorů. Vzdělávat své děti jako svobodné lidi nezahrnuje shovívavost ke konzumaci návykových látek, spíše naopak. Tyto látky jsou mocným prvkem společenské kontroly mezi adolescenty.

mylné jednoznačně spojovat drogy s mládeží. Velký počet mladých lidí se umí bavit i bez užívání návykových látek, přičemž tak vyvíjejí přiměřenou kontrolu a sebekontrolu nad mnoha aspekty svých životů.

Nemělo by však být vyvozováno, že chování spotřebitelů drog je výhradně rozhodnutím jednotlivce. Vlivy, které působí na dospívající, hrají

důležitou roli a je potřeba s nimi počítat. Například někteří mladí věří, že bavit se je důležitější, než být zdravý (Sumnall et al., 2010); a přivykli si tomu, že zábava je úzce spjata s konzumací návykových látek – asociace je podporována i faktem, že soubor návykových látek užívaných pro zábavu se dnes obecně označuje jako “rekreační drogy”. Tyto látky jsou velmi rozšířené a dostupné a s nadsázkou můžeme říci, že představují technologii zlepšující výdrž, zábavu a zprostředkující nevšední a nové zážitky.

Kromě toho v našem prostředí panuje velká shovívavost vůči drogám. Přístup k legálním drogám je regulován, avšak tato omezení se řádně nedodržují a ilegální trh zásobován různými typy látek skrz nejrozmanitější mikro a makro zásobovací kanály. Dosažitelnost těchto látek má velký význam, především ve smyslu velmi snadné dostupnosti alkoholu adolescentům (Gosell et al., 2012).

Hlavním záměrem převzatým mnoha institucemi participujícími v prevenci je posilovat dospívající k odolávání tlaku před užíváním drog (Burkhart et al., 2011). A právě v této chvíli může rodina a rodiče sehrát zásadní úlohu. Rodiče mohou pomoci rozvinout ochranné faktory uvnitř i vně své domácnosti.

Rodiny mohou nastavit pravidla ohledně nočních vycházek a užívání alkoholu (a jiných látek) a dohlížet nad používáním nových technologií (surfování po internetu a sociální sítě), kde děti také získávají přístup ke škodlivým kontaktům. Rodiče mohou rozšířit své znalosti o přátelích svých dětí a jejich rodičů a nastavit s nimi společná pravidla. Zároveň rodiny mohou vytvářet sítě vzájemné podpory s učiteli či jinými rodiči a podporovat své děti, aby se zabývaly zdravými volnočasovými aktivitami, kterých si může čas od času užívat společně také celá rodina.

❖ Rodina jako hlavní činitel v prevenci užívání návykových látek

Užívání legálních i nelegálních drog dospívajícími je vážným veřejným zdravotním problémem. Proto se preventivní intervence pokoušejí snížit výskyt nových případů, oddálit věk u začínajících či snížit šanci, že se z brzké zkušenosti s drogami se stane závislost. K dosažení těchto cílů je nezbytné snížit nebo eliminovat negativní vlivy, tedy, rizikové faktory a zároveň podpořit ty ochranné. Rizikové faktory jsou definovány jako osobní, situační nebo kontextové složky zvyšující pravděpodobnost užívání drog jak na jednorázové, tak pravidelné bázi, zatímco ochranné faktory jsou ty, které rizika redukuje (Calafat et al., 2009).

Mezi souborem rizikových faktorů, které si jasněji získaly pozornost výzkumníků, vyčnívají především faktory rodinné. Konzumace drog je spojena s procesem socializace jedince, kde je vliv rodiny zásadní. Jde právě o tu sféru vlivu, v níž získané názory, hodnoty a návyky z rodiny mají

Čím mladší je dítě, tím je také znatelnější vliv rodiny. V dalším průběhu dospívání začínají mít na chování mladého člověka také vrstevníci, tedy přátelé, spolužáci, kamarádi.

reálný dopad na pravděpodobnost užívání návykových látek.

Toto neznamená, že existuje jednoduchý vztah mezi vlivem rodiny a dětmi užívajícími drogy. Nelze však popřít, že rodičovská výchova hraje při prevenci užívání návykových látek ústřední roli.

Následující oddíly publikace poskytují teoretické informace a aktuální data sestavená pro podporu odborníků spolupracujících s rodinami. Účelem je posílit rozvoj postupů zaměřených na podporu vztahů mezi rodinami a dalšími zainteresovanými organizacemi s cílem eliminovat nebo redukovat užívání návykových látek u dospívajících.

KLÍČOVÁ INFORMACE

Prevence posiluje a usnadňuje socializaci.

Socializace znamená přenos přijatých postojů, norem, názorů a chování. Proto je role rodiny v socializaci dětí klíčová.

Odborníci a organizace pracující s rodiči mohou socializační roli rodin usnadnit vytvářením a rozvíjením modelových postupů pro rodiny.

Metodologie jednotlivých oddílů

Následujících pět oddílů obsahuje informace z různých prostředí: kvalitativní a kvantitativní výsledky ze studie EFE, prozkoumaná data z dalších výzkumů a analýz připravených odborníky pracujícími na projektu ve spolupráci s představiteli rodičovských organizací a dalších technických partnerů.

Informace jsou organizovány ve dvou liniích: i) co by měli rodiče vědět o užívání drog dospívajícími, a ii) jak mohou rodiče užívání návykových látek zabránit, přičemž jsou brány v potaz jak jednotlivé rodiny, tak i organizované sítě rodin.

Tyto dvě linie se navzájem doplňují- informace prezentované v linii první ústí v preventivní opatření navrhovaná v linii druhé. Výsledky popisují společenskou realitu za využití empirických dat. Ta jsou vysvětlena a doplněna o další teorie, návrhy a zdroje s cílem podat návody v otázkách, kde a jak jednat.

Oddíl 1. Jaké povědomí mají rodiče o užívání drog jejich dětmi?

- Rizikové faktory užívání drog**

Mezi mladými lidmi existuje soubor problémů spojovaných s užíváním alkoholu a dalších drog, jako je například riziko nehod a agrese, vzpurné chování, neprospěch ve škole, nebo rizikový pohlavní styk. To všechno má velký dopad na rodiny z hlediska ekonomického i osobního a působí značné společenské potíže. Řešení těchto problémů by proto mělo být v preventivních programech prioritou. Vzhledem k nárůstu užívání alkoholu a marihuany mladými lidmi by se měly preventivní programy pokusit snížit rizikové faktory spjaté především se spotřebou těchto návykových látek

Výsledky uvedené v **Tabulce 1** poskytují jasný závěr: Rodiče mají tendenci podceňovat konzumaci drog svých dětí.

Kdyby si rodiče byli vědomi rizik obklopujících jejich děti, pravděpodobně by vynaložili více času, zájmu a prostředků, aby je řešili. Avšak, jak dokazují data, povědomí rodičů o užívání návykových látek jejich dětmi je obecně extrémně nejasné a má tendenci podceňovat opravdovou

spotřebu. To může zčásti vysvětlovat, proč se rodiče jen velmi nesnadno účastní preventivních činností nebo proč jsou včasné intervence v praxi tak obtížné.

Tabulka 1: Konzumace návykových látek dospívajícími podle odpovědí rodičů a dospívajících

Adolescenti, kteří...	RODIČE %	ADOLESCENTI %
pili alkohol	22 %	56%
byli za poslední měsíc alespoň jednou opilí	1,7%	14%
zkusili tabák	3,1%	47%
kouří denně/týdně	3,1%	11%
kouří marihuanu	6.9%	23,4%

Užívání alkoholu, tabáku a dalších **drog je významně propojeno, což** znamená, že **začátek užívání jedné z těchto látek zvyšuje pravděpodobnost** užití také dalších. **Proto je zřejmé, že rizikové faktory, které se objevují u užívání jedné látky, mohou být potažmo společné** všem návykovým látkám. **Současně** se zneužíváním drog se u **dospívajících často objevují protispoločenské jednání a slabý školní prospěch.** Zneužívání návykových látek by **mělo být řešeno co nejdříve, neboť představuje závažné zdravotní riziko.**

Odborníci by měli počítat s tím, že povědomí rodičů o rizikovém užívání drog u dětí může být určujícím faktorem pro to, zda rodiče projeví větší zájem o účast na primární prevenci či včasné intervenci.

Rodičovskou kontrolu je důležité zahájit a podporovat již v dětství a udržovat s věkem. Když

děti začnou dospívání, rodiče někdy ve sledování poleví. Průběžná supervize je jednou z hlavních změn, které mají být rodinám vštěpovány.

V některých případech jsou to rodiče sami, kteří představují rizikový faktor v konzumaci drog u svých dětí. Rodinné rizikové faktory pro užívání návykových látek mohou být rozčleněny do dvou hlavních skupin: faktory přímé a nepřímé (Secades Villa & Fernández Hermida, 2002).

Přímé faktory představuje užívání drog rodiči a/nebo jejich názory podporující konzumaci těchto látek. **Nepřímé nebo obecné faktory** nejsou primárně spojeny s užíváním drog. Mezi často citované nepřímé faktory patří to, co bývá označováno jako “nedostatečné rodičovství”. Takové chování je charakterizováno nízkou účastí rodičů, slabým dozorem a kontrolou a nekonzistencí při uplatňování pravidel a vyžadování určité disciplíny. Stručně je možné toto definovat jako “absenci monitoringu - dohlížení”. Některé studie dokládají vztah mezi slabým dozorem rodičů a rozvojem výchovných problémů u dětí (Crouter & Head, 2002).

Ačkoli jsou důležité zejména rodinné faktory, neměli bychom zapomenout na další faktory, které jsou klíčem k pochopení konzumace drog u mládeže. Faktory vycházející ze sousedství, školy a od přátel, s nimiž se stýkají; např. kontextuální faktory jako jsou normy, názory a společenské zvyky, ekonomické determinanty, získaná společenská podpora, dostupnost drog a tlak vrstevníků mohou mít významný dopad na děti a užívání návykových látek.

Co je to rodičovský monitoring?

Rodičovský monitoring je definován jako soubor chování rodičů zahrnující povědomí a kontrolu nad chováním svých dětí, jeho souvislostech a determinantách (Dishion & McMahon, 1998). Monitoring znamená mít informace a kapacitu pro aktivní strukturování kontextu, v němž děti rozvíjejí svůj život. Je zřejmé, že monitoring se musí přizpůsobit vyvíjejícímu se charakteru chování dětí. Monitorování v dětském období by se mělo zaměřovat více na oblast domova a školy, zatímco během dospívání je sféra monitoringu širší, a to včetně sítě přátel, zábavy nebo sexuálních partnerů.

Vrátíme-li se zpět ke spotřebě drog dospívajícími, rodiče se zdají být poměrně naivní při posuzování užívání drog svými dětmi. Na rozdíl od dětí mají však rodiče větší ponětí o snadné dosažitelnosti drog.

Nicméně přestože rodiče mají povědomí o tom, že přístup k návykovým látkám je velmi snadný, nechápou často, že by se užívání návykových látek mohlo týkat i jejich dětí. Neberou v úvahu klíčový faktor, že co má vliv na komunitu, může mít dopad i na jejich vlastní děti. Chceme-li proto předejít rizikům, musíme jednat společně.

Tabulka 3: Dostupnost drog (snadná či velmi snadná) podle rodičů a adolescentů.

	Rodiče %	Adolescenti %
Marihuana	65.5	58,3
Kokain	32.1	26
Extáze	34.1	16,2
Amfetamin	34.8	12,6
Heroin	19.9	14,1
Mefedron	19.2	6.2

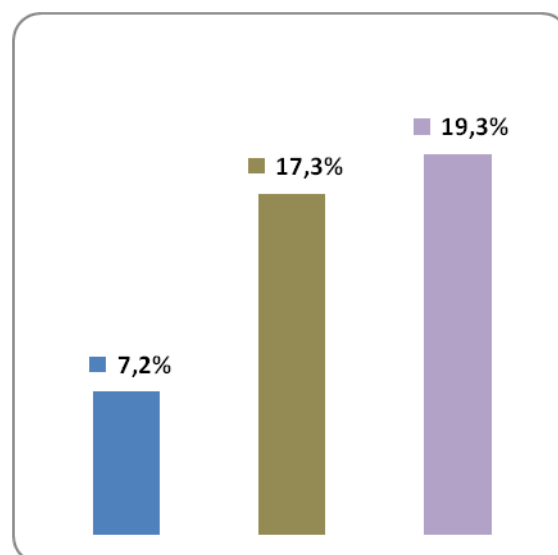
Přesnost vnímání rodičů ohledně skutečné konzumace drog dětmi je ovlivněna různými proměnnými, jako např. uplatňovaný rodičovský styl, časné problémy v chování dítěte, existence vzdoru vůči rodičovské kontrole u dospívajícího a povaha vztahu rodič-dítě.

Je také velmi důležité vědět, co se děje s dětmi mimo domov, a to především v těch oblastech, kde jsou děti aktivní. Vše, co víme o těchto místech, nám může podat informace o vlivech na dospívající.

Spotřeba návykových látek u dětí versus spotřeba přátel a vrstevníků dětí

Ačkoli 23% adolescentů tvrdí, že příležitostně kouří marihuanu a že 1.4% zkusila kokain, pouze 6.9% rodičů si myslí nebo ví, že jejich syn/dcera někdy požil/a nelegální drogu. Ale toto naivní vnímání reality ohledně konzumace drog jejich dětmi mizí poté, co jsou rodiče tázáni na spotřebu návykových látek mezi adolescenty, s nimiž se jejich děti stýkají.

To, jak rodiče vnímají konzumaci drog přáteli a vrstevníky jejich dětí, je blíže realitě, než když se vyjadřují o témže tématu v případě vlastních dětí. Potom bychom se měli sami sebe ptát, proč jsou rodiče – přestože si jsou vědomi toho, že jiné děti drogy užívají – tak naivní v otázce svých vlastních dětí?

Užití drog:

syn/dcera jejich přátelé jejich spolužáci

Odborníci by měli informovat rodiče, že společenské a individuální faktory jsou vzájemně provázány. Co se děje v komunitě, má dopad na jedince, kteří do daného kolektivu patří.

Výchovný styl

Výchovný styl je koncept spjatý s dohlížením.

Koncepty informací a rodičovského monitoringu jsou úzce spjaty. Informace může být chápána jako příčina nebo následek monitoringu. Monitoring zahrnuje získávání informací o místech, společnících a chování dětí, ať už jsou jejich rodiče fyzicky přítomní nebo ne. Informace je výsledkem monitorovacích povinností, ale může být také důležitou složkou, která vysvětluje uskutečnění dohledu (Racz & McMahon, 2011). Účinek ve středně a dlouhodobém pozorování může být paradoxní. Bylo dokázáno, že problémy s chováním v raném věku vedou ve střednědobém měřítku k odtazivosti rodičů, kdy dochází ke snížení povědomí o rizikovém chování dětí a též sledování jejich aktivit. (Burke, Pardini, & Loeber, 2008; Kerr, Stattin, & Burk, 2010; Willoughby & Hamza, 2011). Jinými slovy více informací neznamená vždy méně výchovných problémů u dětí.

Výchovný styl je druh výchovy vymezené faktory uvnitř i vně rodinného kontextu, v němž je dozor jednou z hlavních složek prevence.

Povědomí rodičů

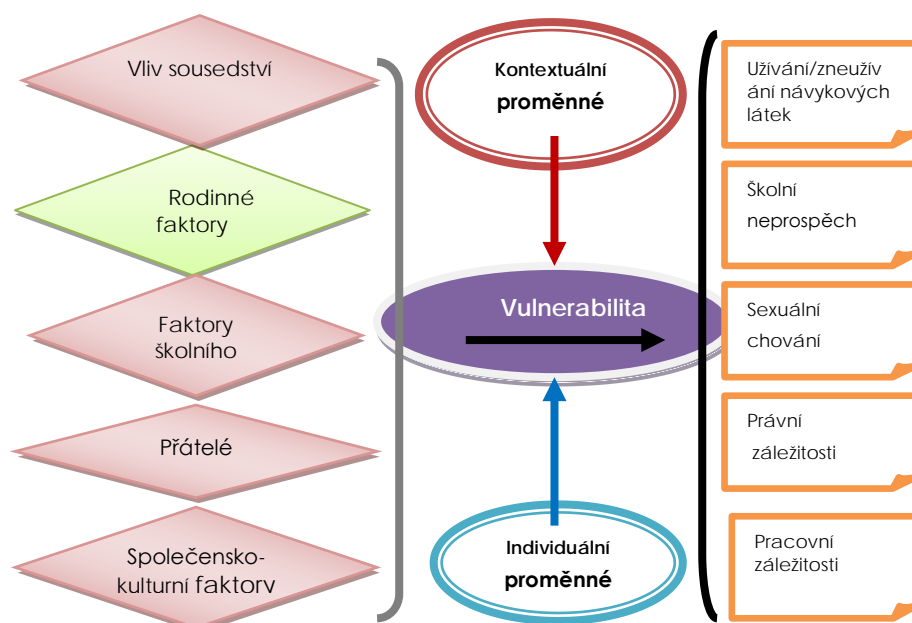
Povědomí rodičů představují informace obdržené od dětí či odvozené z dohledu nad nimi. Informace zahrnují témata jako např. kdo jsou jejich přátelé nebo kde se vyskytují, když nejsou se svými rodiči, a co dělají.

Obecně je povědomí rodičů o rizikovém jednání jejich dětí a přidružených faktorech analyzováno na základě výpovědí mladých lidí samotných. Většina prací pojednávajících o povědomí rodičů se tedy opírá o to, jak sami dospívající vnímají informovanost svých rodičů (R. Laird, Marrero, & Sherwood, 2010).

Podle výsledků studie EFE představuje nižší riziko užívání alkoholu a dalších návykových látek takové chování rodičů, které zahrnuje větší dohled a lepší povědomí o tom, co děti dělají, v kombinaci s dodržováním negativního postoje vůči konzumaci drog. Další protektivní faktor představuje navazování vztahů rodičů a školy a rozvíjení mimoškolních aktivit vyžadujících určité úsilí a zapojení dítěte.

Rizikovými faktory zvýšené konzumace alkoholu a drog jsou naopak mladí lidé se změněným normativním chováním, navštěvující školu s vysokým socioekonomickým statusem a žijící v malých městech.

Ilustrace 1

Rizikové a ochranné faktory jsou různé a působí v souvislosti s dalšími faktory na zranitelnost mladých lidí a ovlivňují jejich rizikové chování, mezi jinými i užívání návykových látek (viz **Ilustrace 1**). Působení těchto faktorů se objevuje v komplexní struktuře sítě či okruhů, v nichž na sebe faktory navzájem reagují a modulují své účinky.

Oddíl 2. Komunikace

Poskytování informací a diskuze o drogách jsou sice důležité, ale rodiče by měli vědět, že jako preventivní opatření nejsou dostačující. Mladí lidé mají dnes přístup k nesčetnému množství informací o návykových látkách a zhruba polovina z nich hovoří se svými rodiči o drogách a rizicích s nimi spojených. Rodiče si musí být vědomi, že jakékoli informace, které poskytnou, budou interpretovány v závislosti na dalších vlivných podnětech (kontext, média, kultura a životní styl mládeže, formální a neformální normy apod.). Proto je potřeba, aby rodiče zohledňovali i tyto vlivy a měli na paměti, že jejich děti vůči nim nejsou imunní. **Zdroje, z nichž mohou rodiče čerpat informace o svých dětech, jsou tři:**

- Prvním a nejdůležitějším zdrojem jsou odhalení a svěřování, která činí děti samy, spontánně a z vlastní iniciativy.
- Druhý pramen vyplývá z otázek rodičů, když se ptají svých dětí na jejich plány, přátele nebo aktivity.
- Třetí možnost získání informací pramení z kontroly rodičů nad dětmi tak, aby se mohly angažovat pouze v těch činnostech, které jsou v souladu s dříve nastavenými podmínkami.

Tyto tři zdroje jsou navzájem propojeny, a je velice pravděpodobné, že změny v jednom povedou ke změnám v dalším. Například je známo, že zvýšená žádost rodičů o informace může u dětí vést ke snížení dobrovolného svěřování se. Dále např. nechuť mládeže k dodání

KLÍČOVÁ INFORMACE

Vymezení jasných pravidel ohledně konzumace alkoholu má na děti větší vliv než rozhovor o rizicích spjatých s jeho požíváním (Van der Voorst et al 2005 and 2006).

“My [rodiče] máme obavy ze všeho. U mého sedmnáctiletého syna se obávám večírků a chození ven... Myslím si, že neužívá drogy, ale nepřekvapilo by mě, kdyby už vyzkoušel joint. Neměla jsem odvahu se ho na to zeptat, přestože máme blízký vztah. Preferuje návštěvy oblíbených večírků v malých městech, nemá rád kluby. Navštěvuje bottelón [párty na ulici], ale to dělají všichni, ať se vám to líbí nebo ne. Nemají jinou možnost, než se bottelonu zúčastnit. Všichni si tím musí projít; je škoda, že si to musíme protrpět (ES-Matka-PS).

informací může vést k zavedení rodičovských postupů k získání více informací či ke zvýšení kontroly nad chováním adolescentů (Kerr, et al., 2010; Willoughby & Hamza, 2011).

Bylo také zjištěno, že jsou-li rodiče příliš aktivní při vyhledávání informací, může mít tato situace paradoxní účinek a může tak ve střednědobém rámci dojít ke snížení znalostí rodičů, v důsledku snížené sdílnosti jejich dětí. (Kerr, et al., 2010; Willoughby & Hamza, 2011).

Existuje obousměrný vztah mezi dětmi a rodiči, který může vysvětlit vývoj znalostí rodičů.

Zdroj, z něhož byla informace získána, je velmi důležitý. Především bylo dokázáno, že vyšší úroveň znalosti rodičů je spojována s nižším výskytem problémů v chování u dětí.

Avšak, středně a dlouhodobě (více než jeden rok) zvyšuje úroveň znalostí rodičů pouze spontánní dodání informace dětmi

(Kerr, et al., 2010).

Vypadá to, že rané problémy s chováním „motivují“ rodiče k monitorování, které se časem může změnit v neefektivní, protože dohled může vyvolat vznik „protikontrolních“ aktivit ze strany dětí, např. snížením spontánního podávání informací svým rodičům. Tato poslušnost však vrhá světlo na důležitý fakt.

Informace, které rodiče spontánně od svých dětí dostanou jsou zásadní a tento fakt by měl být v preventivních programech řešen.

Už ve studii z roku 2003 (Fernandez Hermida, et al., 2003), kde byla použita dvojice rodič-dítě, bylo zjištěno, že rodiče dětí, které užívaly alkohol nebo jiné drogy, měli tendence podceňovat konzumaci návykových látek u dětí a zároveň přeceňovali vykonávanou kontrolu. Konkrétněji, 41.7% podceňovalo užívání tabáku a 46.7% užívání alkoholu, zatímco pouze 9% rodičů, jejichž děti užívaly marihuanu, si bylo této skutečnosti vědomo. Jak již bylo dokázáno v jiných studiích, tento vztah mezi přeceňováním kontroly a podceňováním spotřeby drog není neobvyklý, ani pomíjivý. (Kerr, et al., 2010).

Oba rodičovské styly – proaktivní i autoritativní – reprezentují pozitivní vztah rodič-dítě a velmi usnadňují rodičům získávat znalosti o chování svých dětí. Jak již bylo naznačeno výše, je-li primárním zdrojem, díky němuž získávají většinu svých informací o svých dětech, dobrovolné sdělení dítěte o tom, co užívá, kde ke konzumaci dochází, s kým apod., nemůže být překvapením, že přístup rodičů snažící se nastavit dobrý a pozitivní vztah s dítětem přináší nejlepší výsledky. A naopak, pokud dítě brzy vykazuje problémy s chováním, negativní přístup doma nebo sklon k odboji proti kontrole, pak je kvalita informovanosti rodičů zhoršena. Děti, které v brzkém věku začnou vykazovat extrémní odolnost vůči vlivu rodičů, mohou své rodiče přimět přestat s jejich kontrolou nebo je naopak přimět k přílišnému zaujetí dětmi, přičemž oba tyto přístupy jsou zcela neefektivní z hlediska shromažďování kvalitních informací.

Vnímání toho, že jsou děti vystaveny riziku, funguje jako pádný důvod pro účast rodičů v preventivních programech a pro zavedení monitoringu. Preventivní programy by proto měly zahrnovat trénink monitorovacích postupů, aby zajistily očekávané pozitivní účinky tohoto dohledu.

„Bojím se, že něco nebudu vědět, obávám se, že nepoznám, že se děje něco špatného. Je mnoho případů, kdy rodiče neměli tušení, co se dělo, až dokud se situace nestala vážnou. A není to vždy kvůli nedbalosti rodičů. Takže nevím, jestli budu schopen rozpoznat potenciální nebezpečí u své dcery.“ (Otec)

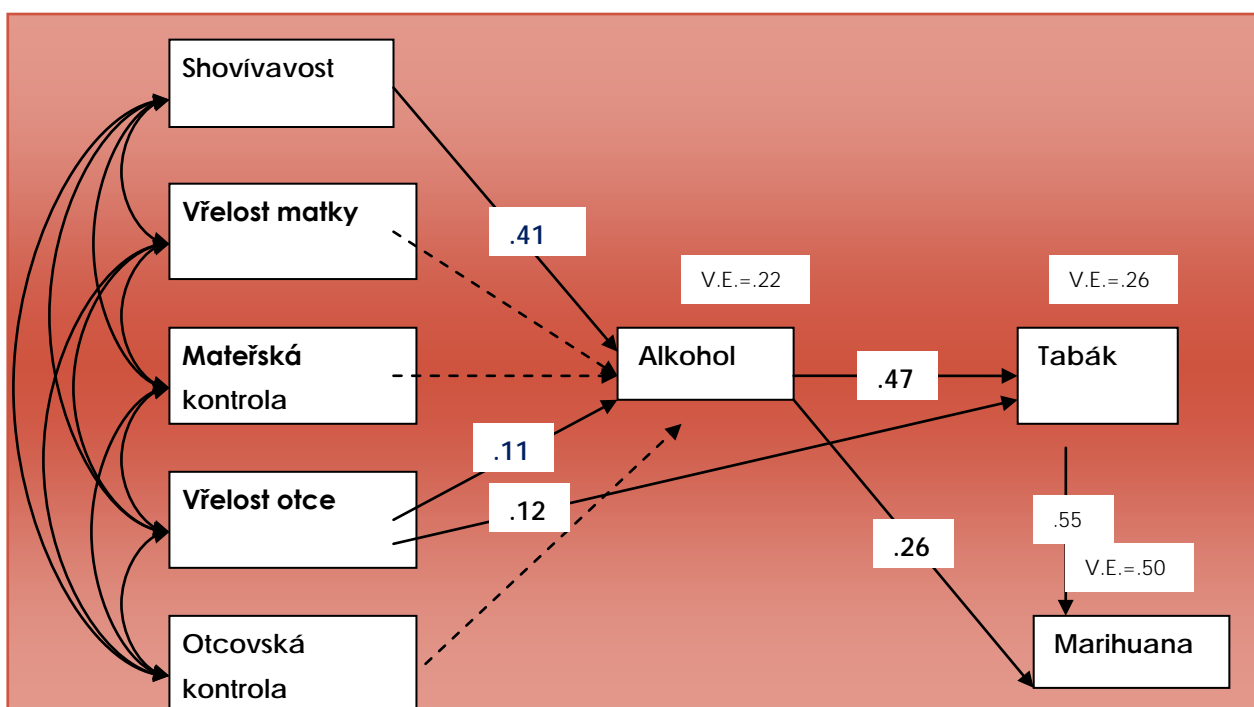
Oddíl 3. Konflikty mezi rodiči a dětmi

Když mi bylo 15-16 let, rodiče mě velmi kontrolovali. Musela jsem si to zasloužit. Viděla jsem, že mí přátelé měli možnost jít ven a já jsem vždy pospíchala domů. To mě dávalo zabrat. Nyní se to změnilo. Vidím, že mladým lidem je dnes dovoleno chodit ven (žena, 19 let).

U nás ve vesnici vidím, jak se třináctileté děti všude dostanou. To se mi nezdá správně, jsou příliš mladí. Nedávno jsem přistihla dceru své učitelky ze střední školy na večírku; utekla z domu na párty. Prosila mě, zcela opilá, abych to neříkala její matce. A bylo jí jen 12 let... (žena, 18 let).

Jedním z nejčastěji se opakujících témat při rozhovorech s rodiči o dospívajících je zvládnání situace neustálého konfliktu nebo konfrontace. Sesbírané informace tento problém ilustrují a mají za cíl pomoci rodičům se nad ním zamyslet.

Odborníci by měli vědět, že podle dat EFE studie, vazba na školu a provozování mimoškolních aktivit v kombinaci s větším rodičovským dohledem a omezujícím přístupem ke konzumaci drog mají spojitost s nižší spotřebou alkoholu a dalších návykových látek. Adolescenty s nedostatečnou kontrolou rodičů a/nebo navštěvující školu na vysoké socioekonomické úrovni a/nebo žijící v malých městech lze dávat do souvislosti s vyšším užíváním alkoholu a jiných drog.

Nastavení pravidel a hranic vyžaduje ze strany rodičů velké úsilí a někteří je vidí jako nikdy nekončící boj se svými dětmi. Diskuze jsou v průběhu dospívání typické, tehdy se mladí lidé začnou proti všemu bouřit a zároveň procházejí

vysokou mírou vzteku, což v rodičích jen zhoršuje pocit, že se stali postrachem pro své vlastní děti.

Data v **Tabulce 3** představují informace ohledně zájmů. Ukazují témata, o kterých spolu rodiče a děti diskutují, na základě odpovědí rodičů i adolescentů. Všechny položky značí vyšší úroveň

vnímání diskuze na straně rodičů. V některých případech, jako např. u „typu přátel“, je počet rodičů, kteří o tomto tématu hovoří, o 6,7% vyšší než uvádějí dospívající.

V každém případě jsou mezi dětmi a jejich rodiči méně diskutovanými problémy (s procenty, které se rovněž liší): sexuální chování a užívání tabáku, alkoholu a marihuany.

Tabulka 3: Problémy diskutované mezi rodiči a dětmi (často/stále) podle výpovědí rodičů a adolescentů. (Data jsou ze španělského souboru)

Problémy s/se...	Rodiče	Adolescenti
Školními výsledky	87,7%	36,3%
Typem přátel	68,7%	10,3%
Domácími pracemi	55,5%	29,5%
Užíváním internetu	54,8%	25,4%
Sledováním televize	44,9%	13,9%
Příchodem domů později než bylo očekáváno	42,4%	15,4%
Zvoleným oblečením	30,1%	8,6%
Užíváním mobilního telefonu	29,4%	12,7%
Částkou utracených peněz	26,2%	18,5%
Sexuálním chováním	22,1%	3,9%
Užíváním tabáku	22,0%	4,5%
Užíváním alkoholu	21,6%	3,8%
Užíváním marihuany	18,9%	3,8%

Odborníci by měli sdělit rodičům, že by měli přehodnotit své pocity viny kvůli neustálým diskuzím se svými dětmi.

Rodiče potřebují vědět, že jejich děti nevnímají konflikt tak intenzivně; děti jej prožívají normálněji, jako součást vztahu. Dokonce více adolescentů (nepřímo) oceňuje diskuze s rodiči jakožto znak starosti, zájmu a zapojení se, které jim takto rodiče vyjadřují. Jinými slovy, dospívající si vykládají udržování diskuzí jako znak rodičovské lásky a péče.

Dnes mladí lidé tráví mnoho volného času mimo domov, rozvíjením dalších školních aktivit nebo ve společnosti jejich přátel. Přestože jsou nezletilí, mnoho z nich chodí o víkendech v noci na večírky s přáteli. Toto brzké zapojování do aktivit kolem nočního života vede k ukončení jiných

činností odehrávajících se ve dne a k trávení méně času s rodinou, která je postupně nahrazována skupinou přátel. Skupina vrstevníků, referenční skupina, dosahuje své maximální důležitosti během dospívání a rané dospělosti.

V tomto období se objevuje první užívání drog. Obecně mládež začíná zkoušet legální látky jako tabák a alkohol, když je jim 13-14 let. Později, když dosáhnou věku 14-16 let, mohou zkoušet jiné látky jako marihuanu a další drogy (Botvin and Griffin, 2010; EMCDDA, 2011). Po prvních experimentech v raném věku někteří mladí lidé pokračují v užívání drog během dospívání a rané dospělosti či dokonce prodlouží tuto konzumaci až do dospělosti pozdější. Je proto velmi důležité zvýšit věk prvotní zkušenosti s drogami kvůli spojitosti s nižším budoucím výskytem problémů spojených s užíváním návykových látek. (Huurre et al., 2010; Spoth, Trudeau, Guyll, Shin and Redmon, 2009). Rodičovská kontrola je klíčová v prevenci vystavení dětí možnostem konzumace drog. Je známo, že je-li dohled rodičů nad dětmi nedostatečný nebo žádný, je pravděpodobnější, že dítě bude užívat drogy. Proto je důležité, aby rodiče věděli, co jejich děti dělají jak doma, tak venku s přáteli, stejně jako je důležité nastavit dobrou komunikaci ve vztahu rodič-dítě k usnadnění poskytnutí podpory v případě potřeby.

Značná část rodičů neví, co jejich děti dělají, když jdou na párty nebo jsou venku s přáteli, nebo nevykazují odpovídající míru důmyslnosti - přestože jsou obeznámeni s lehkou dostupností drog a vědí, že přátelé jejich dětí je konzumují, nepomýšlejí na to, že by jejich děti mohly dělat totéž.

Oddíl 4. Možnosti prevence v rodině. Rodičovské styly.

Způsob, jakým jsou rodinná pouta vytvářena, představuje základ vztahu rodiče-děti. Vazba může být posílena rozšiřováním rodičovských schopností podporovat děti, nastolením dobré komunikace mezi rodiči a dětmi a větším zapojením rodičů.

V mnoha rodinách jsou to stále matky, které jsou zodpovědné za vzdělání dětí, což je fakt, který je nutno vzít v úvahu, neboť je potřeba co nejvíce zapojit také otce.

KLÍČOVÁ INFORMACE

Rodičovský dohled brání nevázanému popíjení, užívání alkoholu a drog, dokonce brání i násilí v komunitě (Lee 2012).

Odborníci by měli vědět

Rodiče, kteří mají jasně vymezený postoj vůči užívání drog a kontrolují okruh přátel, s nimiž tráví jejich děti čas, jsou úspěšnější ve snižování konzumace drog u svých dětí a jejich vrstevníků. Proto nesouhlasíme s názorem, že rodiče nemohou ovlivňovat chování svých dětí či že nemohou udělat nic, aby adolescenty změnili, jelikož vědecké důkazy hovoří v tomto směru jinak (Copello et al., 2005). To znamená, že rodiče mají přímý i nepřímý vliv na to, zda jejich děti spolu s vrstevníky jejich dětí užívají či neužívají drogy.

Rodiče mohou svým jednáním působit preventivně při:

1) Uplatňování vhodného rodičovského stylu. Bylo zjištěno, že rodičovské styly mají vliv na chování dětí. V těchto stylech hrají klíčovou roli dvě proměnné: kontrola a vřelost. Kontrolou se míní omezení a povinnosti nastavené rodiči, zatímco vřelost znamená do jisté míry lásku a uznání, které rodiče dětem projevují. Podle těchto dvou proměnných odborníci rozlišují čtyři různé rodičovské styly.

Rodičovské styly mají spojitost s prevencí užívání návykových látek dětmi. Přesto je potřeba mít na paměti, že styly samy o sobě nejsou dostačující, jsou-li praktikovány izolovaně a čistě v domácím prostředí. Data ze studie EFE nám umožňují zjistit, jak fungují:

- **Shovívavost rodičů** je hlavním rizikovým faktorem pro spotřebu drog.
- **Rodičovská kontrola** je preventivním faktorem, je-li praktikována efektivně a především mimo domov.
- Aby bylo zabráněno užívání drog, **jsou zásadní jasná pravidla ohledně toho, co není dovoleno.**
- Při prevenci **je potřeba řešit i některé rozdíly v oblasti genderu.** Přestože se zdá, že rodičovské styly vyvíjejí větší preventivní vliv na dívky, vyskytne-li se problém, pak jej snáze překonají chlapci než dívky.

Podle dat studie EFE fungují rodičovské styly ve všech šesti dotazovaných zemích stejně. Autoritativně-demokratický a chápavě-dialogický styl je spojován se snížením problémů, pravý opak se děje při praktikování autoritářsky-vynucovacího a nedbalého stylu. Také poslední výzkum (Becoña et al., 2012) ukazuje, že demokratický rodičovský styl má spojitost s nižším užíváním návykových látek (jak legálních, tak nelegálních) u dětí. Zatímco nedbalý styl podle většiny studií souvisí s konzumací drog. Co se týče autoritativního a chápajícího (benevolentního) stylu, publikované studie nám nedovolují vyvodit, zda existuje či neexistuje spojitost s užíváním drog u dětí.

Rodičovské styly (podle García & Gracia)

- **Autoritativní styl.** Rodič je náročný i citlivý, přijímá a povzbuzuje rostoucí autonomii dětí. Udržuje přizpůsobivá pravidla a otevřenou komunikaci s dětmi. Dobře o děti pečuje a vykazuje jim lásku. Trestá smysluplně a provádí přísnou kontrolu. Aplikuje silovou disciplínu, vysvětluje účel pravidel a jeví otevřenost při diskuzi o nich.
- **Autoritářský styl (vynucovací).** Rodič nastavuje normy s malou účastí dítěte a očekává, že jeho pokyny budou plněny. Aplikuje disciplínu založenou na své moci a jeho požadavky jsou často neadekvátní a nesmyslné. Porušení pravidel vede k tvrdým trestům, často tělesným. Komunikace je slabá, pravidla nepřizpůsobivá a nezávislost je limitována. Proto dítě má sklon být uzavřené, ustrašené, plaché a nedůtklivé a udržuje málo společenských styků, chybí mu spontaneita a vnitřní centrum kontroly. Během dospívání jsou dívky většinou pasivní a závislé, zatímco chlapci se bouří a jsou agresivní.
- **Chápavý styl (tzv. shovívavý nebo benevolentní).** Rodič je charakterizován svou ochotou k argumentaci při určování pravidel pro děti, vykazuje lásku a dobře s dětmi komunikuje a podporuje vztah založený na důvěře. Nároky na děti jsou racionální, užívá dialogu k dosažení dohody, a aby přiměl děti k dodržování jejich povinností. Po dětech se vyžaduje vyzrálé a zodpovědné chování. Netíhne k užívání vynucovacích postupů, když jsou děti neposlušné. Podporuje samostatnost, individualitu a vysokou úroveň sebeúcty.
- **Nedbalý styl (lhostejný).** Rodič nenastavuje hranice, ani neprojevuje lásku. Zaměřuje se na problémy ve svém vlastním životě a nevěnuje žádný čas dětem. Je-li tato osoba vůči dětem také nepřátelská, pak mohou mít sklon k destruktivnímu a kriminálnímu chování.

Jsou tři důvody k vysvětlení, proč je komplexní a autoritativní styl pro rodičovství nevhodnější: i) umožňuje řádnou rovnováhu mezi kontrolou a autonomií adolescenta; ii) komunikační výměny nabízejí jak intelektuální vývoj, tak psychosociální kompetenci; a iii) vřelost a láska usnadňuje pokusy rodičů o socializaci, což činí děti vnímavějšími.

2) Vždy vědět, co děti dělají. Vzdělávání dětí je zodpovědností rodičů stejně jako je zajištění všech základních potřeb. Až se děti stanou dospělými, ti budou dostatečně adaptovaní na prostředí, v němž žijí. To vyžaduje znalost toho, v jakém stádiu vývoje se děti nacházejí a také jaké chování by se mělo v každém stádiu očekávat. Proto by se rodiče měli naučit rozlišovat mezi „kontrolou“ a „zasahováním“. Rodiče by měli zavést jistou kontrolu ve větší či menší míře závisující na věku dítěte a povaze problémů, ale měli by také respektovat soukromí adolescenta. Z tohoto důvodu je důležité být obeznámen s různými stadii života dětí.

3) Udržování aktivního zájmu o to, co děti dělají. To znamená prokazovat zájem, starost, vřelost, empatii a pochopení pro to, co děti dělají a cítí, brát v potaz jejich pochyby a starosti a podporovat komunikaci. To jim v případě potřeby usnadní požádat rodiče o podporu či pomoc. Rodina představuje funkce bránící společenským faktorům, které ovlivňují užívání drog dětmi (Botvin and Griffin, 2010). Ačkoli nadměrná kontrola chování dětí není vhodná, ani bezstarostná.

Například dobré začlenění ve škole, větší zapojení do školních studií, učení a úsilí, které vyžaduje, spolu s dozorem nad činnostmi, které provozují, to vše jsou obranné faktory proti alkoholu a užívání drog.

4) Nastavení hranic. Adolescenti by měli bezpečně dosáhnout autonomie a identity, jde o nevyhnutelný proces vytvářený v průběhu různých stádií. Je na rodičích, aby usnadnili tuto proměnu při zavedení jistých hranic. V posledních desetiletích proběhla změna ve stylech zábavy ve prospěch večírků do časných ranních hodin. To zvyšuje riziko intoxikace, řízení pod vlivem alkoholu či jiných látek, dopravních nehod, nebezpečného či nechtěného sexuálního styku apod. Rodiče by měli vědět, že rozvoj autonomie a identity adolescenta by měl jít ruku v ruce s adekvátní kontrolou, např. nastavením norem a hranic.

Výzkum naznačuje, že když rodiče dohlížejí na chování dětí, děti vykazují nižší úroveň spotřeby alkoholu, tabáku a marihuany (Alati et al., 2010; Chassin et al., 2005; Choquet, Hassler, Morin, and Falissard Chau, 2007; Moore, and Segrott Rothwell, 2010). Podporuje to jak prevenci (tj. zamezení nebo oddelení prvního užití návykových látek) (Velleman et al., 2005). V každém případě je důležité mít na paměti další vlivy, např. jakou roli může hrát úroveň kontroly a způsob, jakým je praktikována. Je známo, že je-li kontrola nadměrná nebo je-li praktikována nátlakem a jsou-li hranice příliš přísné, může dojít k rebelii a k problémům v chování. Zde vstupuje do hry láska. Přestože během dospívání mnoho chlapců a dívek odmítá projevy lásky, stále potřebují cítit blízkost svých rodičů a užívat si jejich podporu (Olive and Vine, 2004).

Tabulka 4: Vytváření pouta ve školách a opilost studentů (v posledním měsíci) nebo užití marihuany (za celý život)

Počet studentů, kteří...	Celkem %	Opili se ***		Kouřili marihuanu***	
		Ano	Ne	Ano	Ne
Jsou ve škole šťastní	68,8	58,1	70,5	58,5	72,1
Mají problém s pozorností v hodinách	19,7	34,1	17,0	30,2	16,2
Mají problémy se zapomínáním	17,5	24,1	16,4	23,9	15,7
Nestačí na školní povinnosti a úkoly	10,7	21,4	9,0	18,1	8,1

5) Usnadnit u dětí rozvoj sebekontroly. Sebekontrola je v lidském životě nezbytná. Vyžaduje naučit se odolávat pokušení a oddálit uspokojení. Sebekontrola naučená v rodině je druhem sociální inteligence, která umožňuje lepší adaptaci na prostředí tak, že větší sebekontrola a méně impulzivita vede k nižšímu výskytu užívání drog.

6) Dosažení hladkého přechodu z adolescence do mladé dospělosti. Raný vývoj je rizikovým faktorem, který vyžaduje naši pozornost. Užívání návykových látek narušuje fyzický a emoční vývoj a vede k problémům v důležitých oblastech života. Zároveň spotřeba drog může mít spojitost s raným vývojem i s psychologickými dysfunkcemi, což může mít zodpovědnost za výše zmíněné problémy.

7) Udržování odpovídající komunikace s dětmi. Jasným ochranným faktorem proti užívání drog dětmi je udržování dobré komunikace. To předpokládá vhodné proměny rodinných norem stejně jako udržování konzistence mezi tím, co bylo řečeno a co bylo vykonáno. Během dospívání má komunikace mezi rodiči a dětmi tendenci se zhoršovat, jelikož společně tráví méně času. To často vede ke snížení nastavování norem a snížení respektu k pravidlům stejně jako ke snížení množství volného času tráveného s rodinou, jenž by umožnil lepší vzájemné pochopení ve prospěch sdílených hodnot. Rodiče mohou trénovat a zlepšovat své komunikační dovednosti v preventivních programech zaměřených na toto téma, což má za výsledek zvyšování jejich preventivní kapacity.

Data studie EFE naznačují, že ze španělského vzorku pouze 46.9% rodičů uvedlo účast v preventivních aktivitách organizovaných ve škole.

8) Vliv na skupinu vrstevníků (přátelé a spolužáci dětí). Pro dospívající je skupina vrstevníků velmi důležitou referenční skupinou. Tráví s nimi většinu času a společně získávají světonázor odlišný od toho, který nabyli od rodičů nebo ve škole. Mezi svými vrstevníky se dospívající cítí bezpečně a pochopení a rozvíjejí pocit patřičnosti jakožto důležité součásti celku. Rodina a škola však mají na vrstevníky velký dopad, přímý i nepřímý, jelikož vztah mezi vrstevníky, rodinou a školou je významnější než se původně myslelo (Kandel, 1996).

9) Detekování a řešení jistých rizikových faktorů v případě nutnosti. Poruchy, jako např. porucha pozornosti a hyperaktivity (ADHD), poruchy chování, školní neúspěch nebo izolace, je třeba řešit, protože

mají někdy spojitost s užíváním drog v období dospívání či s prodloužením užívání těchto látek do dospělosti (Copello et al., 2005). Další rizikové faktory spjaté se vzděláváním a školními výsledky je potřeba řešit také. Není náhoda, že Španělsko, členský stát Evropské Unie vykazující nejvyšší index akademických neúspěchů, je také zemí, kde dospívající mládež užívá nejvíce marihuany a další nelegální drogy.

10) Řešení aspektů vývoje a dozrání dítěte ve škole a komunitě. Dobré schopnosti akademického řízení a studijní schopnosti jsou v prevenci také klíčovými. Je důležité brát v úvahu školní výsledky, neboť ty slabší mohou mít spojitost s konzumací drog (Bachman et al., 2008). Také je třeba se ujistit, že škola pořádá adekvátní programy zaměřené na prevenci drog (Faggiano et al., 2008) a že společenské normy, formální i neformální, nepodporují užívání návykových látek, ať už legálních nebo nelegálních. Proto je důležité řešit prevenci i z hlediska prostředí (Burkhart, 2011).

11) Problémy postihují i rodiče. Někdy jsou to rodiče, kteří potřebují pomoc. Rodiče mohou čelit problémům ve vztazích, depresi, užívání drog, nebo jinému druhu problémů - problémům se zaměstnáním nebo ekonomickým potížím. Konkrétně ve spojitosti s naším tématem je velmi důležité analyzovat problémy v manželství nebo v užívání drog, které může sloužit jako model pro konzumaci drog u dětí. Jestliže se podaří tyto potíže snížit, sníží se také rizikové faktory spotřeby návykových látek u dětí.

Oddíl 5. Možnosti prevence v rodinách. Externí dohled**Sít spolupracujících rodičů**

Spolupráce rodičovských sítí je klíčový podpůrný systém, neboť umožňuje rodičům sdílet starosti a řešení některých běžných problémů rodičovství. Navíc tato spolupráce usnadňuje rodičům dohled nad dětmi, protože sdílejí-li rodiče stejné postupy, děti nemohou použít kamaráda jako alibi či výmluvu zakrývající činnosti, které by rodiče nedovolili. Lepší spolupráce

mezi rodiči
zlepšuje
povědomí rodičů
o dětech, když se
rozšiřuje podpůrná síť.

‘Děti musí přijmout ty malé frustrace, musí uznat, že rodiče jim říkají, že je stále ještě nenechají pít alkohol. Problém, který rodiče mají, je sice kontrola doma, ale co venku? Co je venku? Tam nevíme, co dělají.’ (Otec)

**KLÍČOVÁ
INFORMACE**

Začátek užívání návykových látek je společenský proces (→ to jest v souvislosti se strategiemi prostředí v rámci všeobecné prevence)

Rodičovský styl v domovech přátel adolescentů hraje důležitou roli (Cleveland 2012)

Občas je tento kontakt podporován při setkáních a činnostech pořádaných rodičovskými školními organizacemi. Také setkávání se u školy při čekání na děti nebo rozvíjení mimoškolních aktivit umožňuje rodičům hovořit s jinými rodiči dětí stejného věku. Ale přestože rodiče sdílejí blízké prostředí, velmi málo z nich vytváří “strategické” vztahy s dalšími rodiči, a ztrácejí tak možnost vykonávat efektivní dozor k prevenci rizik postihujících adolescenty.

Sít spolupracujících rodičů přináší mnohé výhody. Rodiče získávají větší znalosti o péči a výchově dětí, mají pocit společnosti a podpory, řeší-li konflikty, rozšiřují možnosti hledání řešení předestřených problémů atp. Ale jde o zdroj

málo využívaný jak virtuálně (na webových stránkách nebo na blozích), tak fyzicky (školy, rodinné organizace a zábavné činnosti).

Tabulka 5: Rodiče, kteří volají jiným rodičům, když jdou jejich děti k přátelům domů

Celkem	<13	14-15	>16	Opilost	Marihuana
65,4%	80.1	66.4	52.0	**	***

Podle průzkumu pouze 65 % rodičů udržuje aktivní kontakt s rodiči přátel svých dětí. **Toto číslo se liší na základě věku dětí, přičemž s růstem dětí má klesavou tendenci. Udržování tohoto kontaktu se ukázalo jako obranný faktor v případě požívání drog i užívání marihuany.** Když je dítě v domě jiné rodiny, i obyčejný telefonát se ukazuje jako užitečný z mnoha důvodů: ujišťuje nás, že je dítě skutečně tam, umožňuje nám zjistit, co se na místě bude dít a zda na tuto činnost bude dohlíženo rodiči; také ukazuje doma nastavená pravidla a hranice a zjišťuje, zda jsou rovněž zavedena i v druhé domácnosti. Řešíme-li dozor mimo domov, musíme vzít také v potaz dohled nad novými technologiemi, abychom uchránili děti před shlédnutím stránek s nežádoucím obsahem či abychom se vyhnuli přílišnému vystavení dětí sociálním sítím.

Rodiče ve škole

Je důležité, aby rodiče udržovali neustálý vztah se školou, aby pomohli dětem přizpůsobit se a zlepšili jejich socializaci a osobnostní rozvoj. Učitelé a profesori jsou dnes základní složkou procesu socializace dětí. Proto je potřeba, aby rodiče udržovali kontakt s učiteli a studenty, aby tak vytvořili edukační komunitu, která by umožnila rozvoj společného projektu. Přestože bylo ze zkušeností v jiných zemích prokázáno, že je tento přístup velice přínosný, ve Španělsku je na něj nahlíženo jako na utopii.

Často se říká, že rodiče nemají dost času, který by trávili se svými dětmi, natož aby se pravidelně setkávali s učiteli ze školy, pokud ovšem nejde o speciální případ, jenž vyžaduje jejich přítomnost. Naopak mladí lidé tráví mnoho času ve škole a právě tam získávají nejvíce přátel. Je proto velmi důležité udržovat pravidelný kontakt s učiteli mládeže, neboť ti mohou být prvními, kdo zjistí problémy v chování, užívání návykových látek nebo společnost nevhodných kamarádů.

Rodiče v komunitě

Kromě činností spojených se školní docházkou provozují adolescenti také další aktivity ve svém volném čase. V tomto věku potřebují být fyzicky aktivní a prokázat velkou schopnost učit se, zatímco procházejí fyzickými a emocionálními změnami, které se musejí naučit interpretovat a přijímat.

Činnosti, které mladí lidé vyvíjejí, jsou pro prevenci klíčové. Mnoho z těchto aktivit se odehrává v místě komunity, kde mohou rodiče uplatňovat svůj vliv. Skrze volnočasové aktivity a zábavu mládež mezi sebou komunikuje, navazuje vztahy a vytváří skupinové identity, sdílí kulturu a podněty. Tyto činnosti jsou vědomostní zkušenosti a poskytují jim nové schopnosti, které ačkoli jdou mnohdy proti těm získaným ve škole nebo doma, mají velký vliv na jejich odhad a zvládnutí rizikového chování; záleží na tom, zda o nich pochybují a diskutují o nich, nebo je přijímají jako součást životního stylu.

Rodiče by měli vědět, že účast na aktivitách jejich dětí slouží jako protektivní faktor. To zahrnuje jak vytváření zvyku zapojení celé rodiny do společných aktivit, tak znalost toho, co dělají, kde a s kým děti jsou, když nejsou doma. Samozřejmě nemůžeme vždy vědět, co někdo jiný dělá, ale jak již bylo zmíněno výše, může toho být dosaženo nastolením řádné komunikace s dítětem, pozváním jeho přátel domů na návštěvu a navázáním úzkého vztahu s rodiči přátel dítěte a se školou. Není to těžké a ani to neohrožuje svobodu a nezávislost dětí. Je-li v praxi vztah rodič-dítě otevřený a rodiče znají přátele dětí, rodiče přátel a učitele, plynulost komunikace je větší. Také nastavování norem a hranic značně usnadňuje vztah s dětmi, které pak znají své postavení.

Tabulka 6: Hlavní aktivity praktikované adolescenty pravidelně (denně/týdně) pro zábavu mimo školu	Celkem %
Užívání internetu pro volnočasové aktivity (chat, hudba, elektronické hry apod.)	84,4
Aktivní účast ve sportovních či atletických aktivitách	72,9
Setkávání se s přáteli (nákupní centra, ulice, parky apod.)	69,3
Umělecky zaměřené koníčky (hraní na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní)	44,8
Hraní elektronických/počítačových her	43,3
Čtení knih pro radost (jiné než školní knihy)	36,9
Noční zábava (bar, hospoda, klub, párty)	31,0
Hraní na výherních automatech (za účelem výhry peněz)	2,2

Podle výsledků studie EFE jsou některé volnočasové aktivity spojovány s užíváním návykových látek více, zatímco jiné méně. Některé mohou fungovat jako rizikové, jiné jako obranné faktory. Rodiče by si toho měli být vědomi a kontrolovat ty činnosti spojené s užíváním drog a zároveň podporovat činnosti nespojované s konzumací drog.

Volnočasové aktivity spojované s užíváním návykových látek:

- Používání internetu pro volnočasové aktivity (chat, hudba, hry)
- Trávení času s přáteli
- Večerní vycházky (klub, kavárna, párty atd.)
- Hraní na výherních automatech

Volnočasové aktivity nespojované s užíváním návykových látek:

- Účast v organizovaných sportovních či atletických aktivitách
- Koníčky zaměřené na umění (hraní na hudební nástroj, zpěv, kreslení, psaní)
- Čtení knih pro zábavu

Vliv rodičů na děti je jasný nejenom v dětství, ale také v období dospívání a týká se též hodnot a cílů, které budou mít mladí lidé v budoucnosti jako dospělí (Velleman et al., 2005).

Co by měli odborníci rodičům předat?

- Že rodiče hrají důležitou roli ve výběru společníků a přátel jejich dětí (Velleman et al., 2005).
- Že ačkoli se to zdá složité, taktiky dohlížení jako udržování kontaktu s rodiči přátel jejich dětí (ke sdílení postupů, zkušeností a společného monitoringu) opravdu fungují. Zatímco mnoho rodičů používá tuto možnost pouze u dětí nízkého věku a upouští se od ní ve velkém, když děti dospívají – tedy v období, kdy je dohled nejvíce potřeba, neboť právě v tomto období začínají s konzumací drog, nebo jejich příjem zvyšují. Proto odborníci musejí podporovat rodiče v pokračování monitoringu.
- Rodiče, kteří jednají jako skupina sdílející pravidla a hranice a postupy, získávají jistotu ve svém jednání a zajišťují lepší učení a získávání postupů přiměřených věku dětí.

Kroky k externímu dohledu, které rodiče mohou podniknout jsou součástí tzv. environmentální prevence. Tato dimenze je nejambicióznější, nejkompexnější a nejdůležitější prevencí. Zlepšení v této oblasti by potvrdila důležitost role rodiny při tvorbě společnosti. Jednoduše řečeno, environmentální prevence má za cíl zasahovat proti faktorům, které podporují nebo usnadňují užívání drog, např. jisté reklamní a marketingové kampaně, projevy propagující drogy v médiích či programech pro mládež, nedbalost při uplatňování zákona, nedostatek účasti občanů v řízení stylu zábavy, již se mladí lidé účastní, s prověřením, že tyto styly dodržují zdravotní a kvalitativní kritéria, a především slabá propagace prospolečenských hodnot.

Nové informační technologie (IT)

Jedním z kvalitativních skoků v historii za poslední roky bylo objevení nových technologií, také známých jako informační technologie (IT). Adolescenti vyrůstají spolu s technologiemi jako je mobilní telefon a internet, které jsou již součástí jejich každodenního života. Tyto technologie umožňující rychlý a okamžitý kontakt v posledních letech velmi pokročily, což u některých rodičů vyvolává pocit, že jsou se svými schopnostmi v této oblasti velice pozadu, zatímco jejich děti tyto technologie zařadily do všech oblastí svého života: školy, volného času, vztahů s přáteli atd. Proto se pro rodiče stalo řádné zvládnutí IT základním požadavkem. Tyto technologie kromě usnadnění komunikace mezi rodiči blíže seznamují rodiče s realitou, kterou zažívají jejich děti, a také s tím, jak jejich děti chápou svět a jaký k němu mají vztah.

Mít děti vyzývá k přesunutí se do budoucnosti spolu s nimi, protože pokud se tak nestane, jsou opuštěné a nechráněné. To znamená zahrnout nové technologie do života, nejen aby se zabránilo jejich zneužívání dětmi, ale komunikovat s nimi a také na ně působit. Nové technologie rovněž umožňují přístup k informacím o dětech nebo o preventivních programech, které mohou pomoci pochopit, co dělat, ještě než vyvstane problém, pomoci vystopovat užívání drog nebo pomoci s řešením nevhodného chování.

Významným aspektem, který je stále nedostatečně vyvinut, je užívání IT k prevenci nebo užívání IT rodiči k rozvoji společenské podpory a zakládání sítí zaměřených na prevenci. Informační technologie nabízejí

„Vytvořili jsme si účet na facebooku, ne abychom kontrolovali naše děti, ale abychom se o něm něco naučili. Skupina rodičů si myslela, že pokud tam naše dcera chtěla být, měli bychom prozkoumat, o co jde. Takže jsme pro skupinu vytvořili účet. Udělali jsme to, abychom se o něm něco dozvěděli, prozkoumali, o co jde, protože o jiných věcech – jako o alkoholu a drogách – víceméně něco víme; ale o nových technologiích jsme byli nuceni se naučit.” (Rodič, ES, PS)

jedinečnou možnost okamžitě sdílet informace, což umožňuje rodičům v případě pochybností nebo problémů ihned konzultovat vše s jinými rodiči. Zde hrají odborníci klíčovou roli jakožto prostředníci usnadňující tento proces.

Důvěra vložená do prostředí. Zkušenost existence jako součást komunity.

Rodiče by měli učit děti dvojímu zážitku vývoje jako jedinečné bytosti a zároveň jako součást skupiny. Každá z těchto dimenzí posiluje druhou a obě jsou zásadní. V dospívání se dimenze skupiny stává velmi důležitou a je nutné nalézt rovnováhu v tomto procesu mezi individualitou a novou rolí občana. Důvěra, kterou vkládáme v druhé, ukazuje úroveň integrace jedince do jeho prostředí, což umožňuje vidět, jak jedinec spolupracuje s prostředím.

Důvěra v instituce

Během studie EFE byli adolescenti dotazováni na jejich důvěru v několik odborníků spojených s jejich duševním pohodlím (lékař, učitel, policie a členové parlamentu) a také na důvěru v lidi z jejich komunity. Výsledky ukazují, že co se týče konzumace drog (opilost a užívání marihuany) a důvěry, existují značné rozdíly mezi těmi, kteří drogy požívají, a těmi, kteří je nekonzumují, přičemž nejdůvěřivější jsou ti s menším podílem konzumace drog.

Je důležité, aby rodiče a odborníci na prevenci vzali na vědomí tuto informaci jakožto prvek, který je potřeba zařadit do škály prevence. Důvěra je spojena jak s uznáváním a respektem ke společenským normám spolužití, tak také s obranou společného dobra.

Tabulka 7: Úroveň důvěry adolescentů. Mohu věřit...		Celkem %
Odborníci	svému lékaři	79,5
	svému učiteli	72,3
	policii	64,1
	členům parlamentu	28,4
Sousedství	Lidem v mém sousedství mohu důvěřovat	54,9
	Žiji v úzce spjatém sousedství	47
	Lidé tady kolem rádi pomáhají dalším sousedům	58,2

Závěrem: Je-li prevence tak důležitá, proč není více rodin spolupracujících na tomto programu?

Rodinné preventivní programy obvykle nabízejí moduly navržené konkrétně k propagaci uskutečnění monitorovacích a ukázkových postupů efektivnějšího dohlížení. Avšak nedostatek účasti rodičů v těchto programech je často jedním z hlavních problémů. (Alhalabí-Diaz et al., 2006). Rodiče jsou často neochotni účastnit se preventivních programů, rodiče problematičtějších dětí se pak účastní nejméně. (Hill, Goates, & Rosenman, 2010). Jak jsme již viděli, přesně ti rodiče, jejichž děti mají potíže s užíváním návykových látek, jsou těmi, kteří mají méně přesné pojetí reality.

Jiní rodiče nevykazují žádný zájem o prevenci užívání drog (či jiného přidruženého rizikového chování), neboť mají za to, že jde o problém, který se netýká jejich dětí nebo rodiny ale jiných, a tudíž nemají žádnou potřebu zapojit se nebo jednat. Tito rodiče by měli být informováni o dvou věcech:

Pravděpodobnost, že dítě užívá drogy, je menší mezi dětmi těch rodičů, kteří se zajímají o prevenci těchto rizik a jsou do ní aktivně zapojeni.

Abychom zjistili, co naše děti dělají, potřebujeme se podívat na kamarády a vrstevníky, se kterými se naše děti stýkají. Efektivně je chránit a dohlížet na ně vyžaduje spolupráci na úrovni individuální (doma), tak i komunitní a společenské (mimo domov).

Reference

- Alati, R., Maloney, E., Hutchinson, D. M., Najman, J. M., Mattick, R. P., Bor, W. y Williams, G. M. (2010). Do maternal parenting practices predict problematic patterns of adolescents alcohol consumption? *Addiction*, *105*, 872-880.
- Alhalabí-Díaz, S., Secades-Villa, R., Perez, J. M. E., Fernandez-Hermida, J. R., Garcia-Rodriguez, O., & Crespo, J. L. C. (2006). Family predictors of parent participation in an adolescent drug abuse prevention program. *Drug and Alcohol Review*, *25*(4), 327-331. doi: 10.1080/09595230600741149
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Schulenberg, J. E., Johnston, L. D., Fredman-Doan, P. y Messersmith, E. E. (2008). *The education-drug use connection*. Nueva York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Becoña E, Martínez U, Calafat A, Juan M, Fernández-Hermida JR, Secades-Villa R. (2012) Parental styles and drug use: A review. *Drugs: education, prevention and policy*, *19* (1), 1-10. DOI: 10.3109/09687637.2011.631060
- Burke, J. D., Pardini, D. A., & Loeber, R. (2008). Reciprocal relationships between parenting behavior and disruptive psychopathology from childhood through adolescence. *J Abnorm Child Psychol*, *36*(5), 679-692. doi: 10.1007/s10802-008-9219-7
- Burkhart, G. (2011) Environmental drug prevention in the EU. Why is it so unpopular? *Adicciones*, 2011 · Vol. 23 Núm. 2 · Págs. 87-100
- Calafat, A., Juan, M. y Duch, M. A. (2009). Intervenciones preventivas en contextos recreativos nocturnos: revisión. *Adicciones*, *21* (4), 387-414.
- Calafat, A., Juan, M., Becoña, E., Castillo, A., Fernández, C., Franco, M., Pereiro, C. y Ros, M. (2005). El consumo de alcohol en la lógica del botellón *Adicciones*, *17* (3), 193-202.
- Chassin, L., Presson, C. C., Rose, J., Sherman, S. J., Davis, M. y Gonzalez, J. L. (2005). Parenting style and smoking-specific parenting practices as predictors of adolescent smoking onset. *Journal of Pediatric Psychology*, *30*, 333-344.
- Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B. y Chau, N. (2007). Perceived parenting styles and tobacco, alcohol and cannabis use among French adolescents: gender and family structure differentials. *Alcohol & Alcoholism*, *43*, 73-80.
- Cleveland, M.J.; Feinberg, M.E., Osgood, D.W., & Moody, J. (2012) Do Peers' Parents Matter? A New Link Between Positive Parenting and Adolescent Substance Use. *J. Stud. Alcohol Drugs*, *73*, 423-433.
- Copello, A. G., Velleman, R. D. B. y Templeton, L. J. (2005). Family interventions in the treatment of alcohol and drug problems. *Drug and Alcohol Review*, *24*, 369-385.
- Crouter, A. C., & Head, M. R. (2002). Parental monitoring and knowledge of children. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 3: Being and becoming a parent (2nd ed.)*(pp. 461-483). Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Dishion, T. J., & McMahon, R. J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: a conceptual and empirical formulation. *Clin Child Fam Psychol Rev*, *1*(1), 61-75.
- Faggiano, F., Vigna-Taglianti F (2008) Drugs, Illicit –Primary Prevention Strategies. *International Encyclopedia of Public Health*, First Edition , vol. 2: 249-265
- Fernandez Hermida, J. R., Secades Villa, R., Vallejo Seco, G., & Errasti Perez, J. M. (2003). Evaluation of what parents know about their children's drug use and how they perceive the most common family risk factors. *J Drug Educ*, *33*(3), 337-353.

Fernández-Hermida JR, Calafat A, Becoña E, Tsertsvadze A and Foxcroft DR. (2012) Assessment of Generalizability, Applicability, and Predictability (GAP) for evaluating external validity in studies of universal family-based prevention of alcohol misuse in young people: systematic methodological review of randomized controlled trials. *Addiction*, DOI: 10.1111/j.1360-0443.2012.03867.x.

Gosselt, J.F., Van Hoof, J.J. and De Jong DT (2012), Why should i comply? Sellers' accounts for (non-) compliance with legal age limits for alcohol sales. In *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 7:5 <http://www.substanceabusepolicy.com/content/7/1/5>

Green, A. E., Bekman, N. M., Miller, E. A., Perrott, J. A., Brown, S. A., & Aarons, G. A. (2011). Parental awareness of substance use among youths in public service sectors. *J Stud Alcohol Drugs*, 72(1), 44-52.

Griffin, K. W. y Botvin, G. J. (2010). Evidence-based interventions for preventing substance use disorders in adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry Clinic of North America*, 19, 505-526.

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2009) The 2007 ESPAD Report. Substance Use among Students in 35 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN). www.espad.org

Hill, L. G., Goates, S. G., & Rosenman, R. (2010). Detecting selection effects in community implementations of family-based substance abuse prevention programs. *American Journal of Public Health*, 100(4), 623-630.

Hughes K, Quigg Z, Bellis M, Calafat A, Van Hasselt N, Kosir M, Voorham L, Goossens F, Duch M and Juan M. (2012) Drunk and Disorganized: Relationships between Bar Characteristics and Customer Intoxication in European Drinking Environments. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 9 (11) , doi: 10.3390/ijerph9114068.

Hughes, K., Quigg, Z., Eckley, L., Bellis, M., Jones, L., Calafat, A., Kosir, M. & Van Hasselt, N. (2011) Environmental factors in drinking venues and alcohol-related harm: the evidence base for European intervention *Addiction*, 106 (Suppl. 1), 37–46. doi:10.1111/j.1360-0443.2010.03316.

Huure, T., Lintonen, T., Kaprio, J., Paldonen, M., Marttunen, M. y Aro, H. (2010). Adolescent risk factors for excessive alcohol use at age 32 years. A 16-year prospective follow-up study. *Social Psychiatry Epidemiology*, 45, 125-134.

Kandel, DB (1996) The parental and peer contexts of adolescent deviance: An algebra of interpersonal influences *Journal of Drug Issues*, 26, 289-315)

Kerr, M., & Stattin, H. (2003). Parenting of adolescents: Action or reaction? In A. C. Crouter & A. Booth (Eds.), *Children's influence on family dynamics* (pp. 121-151). Mahwah, N.J.: Erlbaum.

Kerr, M., Stattin, H., & Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 39-64.

Laird, R. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2003). Parents' monitoring-relevant knowledge and adolescents' delinquent behavior: evidence of correlated developmental changes and reciprocal influences. *Child Dev*, 74(3), 752-768.

Laird, R., Marrero, M. D., & Sherwood, J. K. (2010). Developmental and interactional antecedents of monitoring in early adolescence. In V. Guilamo-Ramos, J. Jaccard & P. Dittos (Eds.), *Parental monitoring of adolescents: Current perspectives for researchers and practitioners* (pp. 39-66). New York: Columbia University Press.

Lee, R. (2012) Community Violence Exposure and Adolescent Substance Use : Does Monitoring and Positive Parenting Moderate Risk in Urban Communities? *Journal of Community Psychology*, 40 (4), 406-421. Doi: 10.1002/cop.20520

Moore, G. F., Rothwell, H. y Segrott, J. (2010). An exploratory study of the relationship between parental attitudes and behaviour and young people's consumption of alcohol. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 5, 6.

OEDT (2010) encuesta estatal sobre uso de drogas en estudiantes De enseñanzas secundarias (ESTUDES), 1994-2008. Bajada de <http://www.pnsd.msc.es/Categoria2/observa/pdf/Estudes2008.pdf>

Oliva, A. y Parra, A. (2004). Las relaciones familiares y sus cambios durante la adolescencia. En E. Arranz, *Familia y desarrollo psicológico* (pp. 97-123). Madrid: Pearson Educación.

Racz, S. J., & McMahon, R. J. (2011). The relationship between parental knowledge and monitoring and child and adolescent conduct problems: a 10-year update. *Clin Child Fam Psychol Rev*, 14(4), 377-398. doi: 10.1007/s10567-011-0099-y

Secades Villa, R., & Fernández Hermida, J. R. (2002). Factores de riesgo familiares para el uso de drogas: Un estudio empírico español. In J. R. Fernández Hermida & R. Secades Villa (Eds.), *Intervención familiar en la prevención de las drogodependencias*. Madrid: Ministerio del Interior. Secretaría General Técnica. Plan Nacional sobre Drogas

Spoth, R., Trudeau, L., Guyll, M., Shin, Ch. y Redmond, C. (2009). Universal intervention effects on substance use among young adults mediated by delayed adolescent substance initiation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77, 620-632.

Sumnall, H., Bellis, M., Hughes, K., Calafat, A., Juan, M. and Mendes, F. (2010). A choice between fun or health? Relationships between nightlife, substance use, happiness and mental well-being. *Journal of Substance Use*, 15(2): 89–104.

Van Der Vorst, H., Engels, R., Meeus W., Dekovic M., Van Leeuwe J. (2005) The role of alcohol-specific socialization in adolescents' drinking behavior. *En Addiction* 100: 1464-1476

Van der Vorst, H.; Engels, R.C.M.E; Meeus, W; and Dekovic, M. (2006) The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 47(12):1299–1306,

Velleman, R. D. B., Templeton, L. J. y Copello, A. G. (2005). The role of the family in preventing and intervening with substance use and misuse: A comprehensive review of family interventions, with a focus on young people. *Drug and Alcohol Review*, 24, 93-109.

Williams, R. J., McDermitt, D. R., Bertrand, L. D., & Davis, R. M. (2003). Parental awareness of adolescent substance use. *Addict Behav*, 28(4), 803-809. doi: S0306460301002751.

Willoughby, T., & Hamza, C. A. (2011). A longitudinal examination of the bidirectional associations among perceived parenting behaviors, adolescent disclosure and problem behavior across the high school years. *J Youth Adolesc*, 40(4), 463-478. doi: 10.1007/s10964-010-9567-9

Naše upřímné poděkování patří sociálním institucím spolupracujícím s EFE programem ve Španělsku:

CEAPA-ES
COAPA-ES
CONCAPA-ES
FAIB-CONCAPA
FAPA Mallorca-ES
FEPAE-ES

AUTOŘI:

Elisardo Becoña – IREFREA, ES,
Angelina Brotherhood – LJMU, UK,
Amador Calafat – IREFREA, ES ,
Ladislav Csemy – CUNI, CZ,
Mariàngels Duch – IREFREA, ES,
Roman Gabrhelik – CUNI, CZ,
Camilla Jalling – STAD, SE,
Montse Juan – IREFREA, ES,
Lucie Jurystova – CUNI, CZ,
Elisabeth Karlsson-Rådelius – STAD, SE ,
Matej Kosir – UTRIP, SI ,
Catia Magalhaes – IREFREA, PT,
Fernando Mendes – IREFREA, PT,
Rosario Mendes – IREFREA, PT,
Mats Ramstedt – STAD, SE,
Eva Skarstrand – STAD, SE,
Harry Sumnall – LJMU, UK,
Sanela Talic – UTRIP, SI

Spolupracující instituce

PNSD

Delegación del Gobierno para el Plan Nacional sobre Drogas

<http://www.pnsd.msc.es/>

EPA- EU

European Parents Association

<http://www.epa-parents.eu/>

EMCDDA-EU

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction

<http://www.emcdda.europa.eu/>